

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЗНАХІДОК НА ПОШТОВІЙ ПЛОЩІ В КИЄВІ ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

Анотація

Розглянуто проблему збереження історичних пам'яток на прикладі незадовільної ситуації із забезпеченням збереження археологічних знахідок на Поштової площі (Київ), що склалася через неконсолідовану позицію міської влади з цього питання та розбіжності інтересів громадськості та забудовника. Запропоновано кроки щодо врегулювання подібних проблемних питань в інтересах українського суспільства та держави.

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЗНАХІДОК НА ПОШТОВІЙ ПЛОЩІ У КИЄВІ ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

Відкриття у лютому 2015 р. в ході археологічних розкопок на Поштової площі м. Києва залишків міської забудови XI–XII ст. стало резонансною подією у громадському та культурному житті України. На думку фахівців, дане відкриття є значним внеском у дослідження історії стародавнього Києва. Крім того, існує гіпотеза, що неподалік від цього місця, біля впадіння р. Почайни в Дніпро відбулося описане у «Повісті минулих літ» хрещення киян князем Володимиром у 988 р., завдяки чому збільшується історична і культурна цінність зроблених знахідок. Водночас ситуація, що склалася навколо цієї пам'ятки протягом наступних трьох років, у концентрованому вигляді віддзеркалює проблеми збереження культурної спадщини в Україні, насамперед: 1) відсутність дієвого контролю за дотриманням чинного законодавства, внаслідок чого спотворення або знищення об'єктів культурної спадщини у ході будівельних, ремонтних та інших робіт або внаслідок недбальства, забудова буферних зон пам'яток світового значення тощо часто залишаються без практичних наслідків; 2) недостатнє фінансування, через що обмежуються можливості дослідження і збереження пам'яток культурної спадщини, значна частина яких у багатьох регіонах України має незадовільний технічний стан.

Довідково. Археологічні дослідження на Поштової площі проводилися з грудня 2014 р. на замовлення ТОВ «Хенсфорд-Україна» — інвестора будівництва підземного торгівельно-розважального центру на Поштової площі, який виграв інвестиційний конкурс у 2013 р. Після згаданого відкриття міністр культури В. Кириленко заявив, що археологічні знахідки мають бути внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України і музеєфіковані. У березні 2015 р. наказом Міністерства культури України була створена робоча група з координації дослідження і музеєфікації та організації адміністративних питань. 14 квітня 2015 р. голова Київської міської державної адміністрації В. Кличко заявив про необхідність продовження археологічних досліджень та музеєфікації знайдених пам'яток. Йшлося про створення підземного археологічного музею. Інвестор заявив про готовність виділити на це 20-25 млн грн¹. Однак у листопаді 2015 р. директор Центру

---

¹ На Поштової площі відкриють підземний музей [Електронний ресурс] – Режим доступу:

археології Києва М. Сагайдак заявив, що в ході будівництва ТРЦ археологічні пам'ятки можуть бути зруйновані і що подібні прецеденти вже були. Явні розбіжності інтересів інвестора та археологів спостерігалися і у 2017 р., коли на початку року інвестором було припинене фінансування археологічних досліджень, натомість на Поштової площі будівельниками проводилися роботи, які перешкоджали проведенню розкопок і загрожували руйнацією вже знайдених пам'яток². У липні 2017 р. археологічні дослідження були призупинені³ і не поновлювалися. Всупереч цьому, у вересні 2017 р. заступник голови КМДА О. Спасибко стверджував, що «роботи щодо збереження, дослідження, консервації та музеєфікації... здійснюються за планом»⁴. У грудні 2017 р. заступник голови КМДА О. Резніков повідомив, що «було прийняте рішення про збереження зазначених археологічних знахідок на Поштової площі шляхом музеєфікації в місці їх знаходження»⁵.

Явно ненормальна ситуація зі збереженням археологічної пам'ятки на Поштової площі стала предметом уваги громадськості, внаслідок чого у квітні 2017 р. групою активістів до КМДА була направлена електронна петиція «Врятувати безцінні археологічні артефакти та археологічні розкопки на Поштової площі», яка набрала понад 13 тис. голосів підтримки за мінімально необхідних 10 тис. 17 листопада план з реалізації даної петиції, що передбачає скасування договору з інвестором, припинення будівництва ТРЦ і створення на Поштової площі історико-археологічного музею, був підписаний Київським міським головою В. Кличком.

8 листопада 2017 р. на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності за участю представників КМДА, Міністерства культури України, Інституту археології НАН України, ТОВ «Хенсфорд-Україна», зацікавлених громадських організацій, були констатовані відсутність консенсусу щодо виходу з критичної ситуації між громадськими організаціями, археологами та забудовником і практична бездіяльність міських органів виконавчої влади. Також було рекомендовано зупинити будівництво на Поштової площі «до затвердження дорожньої карти археологічного

<https://kiev.pravda.com.ua/news/553206192341f/>

² Артефакти на Поштової площі ризикують бути похованими під бетоном, на якому виросте торговий центр [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kiev.pravda.com.ua/news/597ee4df87f75/>

³ Стенограма засідання Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/31851.pdf>

⁴ КМДА: створення музею на Поштової та реконструкція розв'язки йде за планом [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2310853-kmda-stvorennja-muzeu-na-postovij-ta-rekonstrukcija-rozvazki-jde-za-planom.html>

⁵ Яким буде музей на Поштової площі, вирішать експерти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/469803.html>

дослідження території музеєфікації об'єкту культурної спадщини», «забезпечити затвердження дорожньої карти археологічного дослідження території музеєфікації об'єкту культурної спадщини, опрацювати питання фінансування і співфінансування музеєфікації пам'яток культурної спадщини та пов'язаних із ним рухомих предметів», «здійснити термінові заходи зі створення відповідного музею». За словами голови Комітету М. Княжицького, «забудовник хоче добудувати те, що є, бачення музеєфікації немає»⁶.

Отже, незважаючи на те, що музеєфікація археологічних знахідок на Поштової площі планувалася ще у 2015 р., не було зроблено жодних практичних кроків щодо її здійснення. Через брак фінансування і явні неузгодженості дій між археологами та будівельниками залишається під питанням подальше проведення археологічних досліджень. Також між інвестором та археологами існують розбіжності у баченні майбутнього музею.⁷

Те, що проблеми дослідження, збереження і музеєфікації археологічних знахідок на Поштової площі до цього часу залишаються відкритими, виглядає дивним, оскільки ще 6 грудня 2016 р. Наказом Міністерства культури України № 1162 вони були включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятка археології місцевого значення⁸. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», пам'ятки археології є державною власністю. Також і землі, на яких вони розташовані, «перебувають у державній власності або вилучаються (викупуються) у державну власність в установленому законом порядку»⁹. Отже, з правової точки зору, питання статусу і форми власності пам'ятки на Поштової площі, правомірності проведення на ній будівельних робіт були вирішені ще рік тому, що, однак, не завадило забудовнику вести й далі такі роботи. Таким чином була порушена ст.

---

⁶ Стенограма засідання Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/31851.pdf>

⁷ Стенограма засідання Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/31851.pdf>

⁸ Наказ Міністра культури України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1162 від 06.12.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245177314&cat_id=244950594

⁹ Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/page2>

24 згаданого закону, згідно якої «власник або уповноважений ним орган, користувач **зобов'язані утримувати пам'ятку в належному стані**, своєчасно проводити ремонт, **захищати від пошкодження, руйнування або знищення**», а також ст. 30, згідно якої «органи охорони культурної спадщини зобов'язані заборонити будь-яку діяльність юридичних або фізичних осіб, що створює загрозу пам'ятці». Також, згідно до ст. 6, управління збереження історичного середовища та охорони об'єктів культурної спадщини департаменту культури КМДА повинно було визначити межі території пам'ятки, затвердити зону охорони, встановити режим використання. Однак, як свідчать наведені вище факти, рішення, ухвалені на папері, не мали практичних наслідків.

Київська міська влада повинна була забезпечити проведення археологічних досліджень на цьому місці у повному обсязі до початку будівельних робіт і лише за результатами досліджень робити висновки стосовно доцільності та характеру майбутнього будівництва. Оскільки цього не було зроблено, то була порушена і ст. 37 Закону «Про охорону культурної спадщини», яка, по-перше, дозволяє проведення будівельних робіт, що можуть призвести до руйнування, знищення чи пошкодження об'єктів культурної спадщини, лише «після повного дослідження цих об'єктів за рахунок коштів замовників зазначених робіт», і, по-друге, передбачає погодження органами охорони культурної спадщини проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок «з метою захисту об'єктів археології, у тому числі тих, що можуть бути виявлені». За даними археологів, які працювали на Поштової площі з 2014 р., будівельні роботи були розпочаті до проведення археологічних досліджень і під час їх проведення не припинялися. Що стосується процедури відведення земельної ділянки під будівництво, то вона ніколи не проводилася¹⁰. Взагалі законність маніпуляцій з проектами реконструкції Поштової площі, внаслідок яких у 2012 р. до будівництва транспортної розв'язки (яке не

---

¹⁰ Дилема Поштової площі: підземний музей чи ТРЦ? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hmarochos.kiev.ua/2017/12/22/dilema-poshtovoyi-ploshhi-pidzemniy-muzey-chi-trts/>. Дело о Почтовой площади. Как решить конфликт вокруг средневековых артефактов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://112.ua/statji/delo-o-pochtovoy-ploshhadi-kak-reshit-konflikt-vokrug-srednevekovyh-artefaktov-421399.html>

потребує землевідведення) було «прив'язане» будівництво «об'єкта багатофункціонального призначення», тобто, ТРЦ (яке вимагає землевідведення), є окремою темою, яка обговорювалася у ЗМІ і яку неодноразово порушували представники громадськості.

Враховуючи зазначене, важко зрозуміти заяву заступниці Міністра культури України Т. Мазур, зроблену на згаданому вище засіданні Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності, про те, що «наша (Міністерства культури України) компетенція тут, на сьогодні, можливо, навіть на жаль, є найменшою, тому що ми є органом, який приймає рішення про внесення пам'ятки до реєстру і слідкує за станом збереження тих пам'яток, які внесені до реєстру»¹¹. Адже з часу занесення об'єкту на Поштовій площі до Державного реєстру нерухомих пам'яток України основним питанням залишається саме питання його збереження.

Висновки щодо ситуації з археологічними пам'ятками на Поштовій площі

1. Будівництво ТРЦ на Поштовій площі було розпочато і здійснюється до цього часу з численними порушеннями Закону України «Про охорону культурної спадщини», внаслідок чого: а) звужуються можливості для археологічних досліджень даної території; б) знайдені археологами пам'ятки можуть бути пошкоджені чи знищені; в) музеєфіковані в обмеженому вигляді.

2. Включення об'єкту на Поштовій площі до Державного реєстру нерухомих пам'яток вже понад року не має практичних наслідків для його збереження, що ставить під сумнів дієздатність і компетентність Міністерства культури України як головного органу державної влади з охорони культурної спадщини.

3. Всупереч запевненням представників керівництва КМДА, які лунали з 2015 р., і позірній активності у постійних комісіях та робочих групах, питання збереження і музеєфікації пам'ятки на Поштовій площі й досі залишається

---

¹¹ Стенограма засідання Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/31851.pdf>

відкритим не лише на рівні практичного вирішення, але й на рівні концептуального забезпечення. Немає чіткого уявлення про те, в якій формі, в якому обсязі й на якій площі дана пам'ятка має бути музеєфікована.

4. Міська влада не має консолідованого бачення майбутнього археологічної пам'ятки на Поштовій площі; існують принаймні дві позиції: одна з яких передбачає максимальне врахування інтересів інвестора (тобто продовження будівництва ТРЦ), друга – припинення договору з інвестором через несумісність будівництва і дослідження та збереження даної пам'ятки.

5. Ситуація на Поштовій площі є типовим прикладом того, як необхідність збереження культурної спадщини поступається приватним інтересам забудовників. Внаслідок цього спотворюється ландшафт історичних районів Києва, ставиться під загрозу перебування Софії Київської у Списку світової спадщини ЮНЕСКО тощо. Така тенденція ставить під загрозу імідж Києва як культурної європейської столиці, а України як цивілізованої держави, а також суперечить євроінтеграційному курсу України (у цьому контексті потрібно згадати, що 27 квітня 2017 р. Європейський парламент прийняв рішення вважати 2018 р. Роком культурної спадщини).

6. Створення історико-археологічного музею на базі пам'яток XI-XII ст., може мати велике значення як з політичної точки зору (враховуючи очевидні намагання російської влади применшити релігійне і культурне значення Києва у Східній Європі домонгольського періоду), так і з точки зору розвитку туристичної інфраструктури столиці України. При створенні та експлуатації музею доцільно використати зарубіжний досвід (Йорвік-Вікінг Центр, м. Йорк, Велика Британія; перше в Америці поселення вікінгів у Л'Анс-о-Медоуз, о. Ньюфаунленд, Канада; Підземелля Ринку, м. Краків, Польща тощо).

Рекомендації

Київській міській державній адміністрації:

- відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону культурної спадщини» забезпечити захист пам'ятки археології на Поштовій площі від загрози руйнування або пошкодження, зокрема, заборонити проведення будь-яких

робіт (земляних, будівельних) на її території;

- організувати виконання затвердженого плану заходів з реалізації електронної петиції «Врятувати безцінні історичні артефакти та археологічні розкопки на Поштовій площі».

Міністерству культури України:

- забезпечити контроль над музеєфікацією пам'ятки археології на Поштовій площі в рамках виконання згаданого вище плану заходів;

- сприяти залученню іноземних фахівців до вироблення концепції, експозиційного плану і побудови музею;

- підготувати пропозиції Кабінету Міністрів України про занесення пам'ятки археології на Поштовій площі в м. Києві до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як об'єкта культурної спадщини національного значення.

Міністерству культури України, Міністерству інформаційної політики України спільно з Національним інститутом історичної пам'яті та Міністерством закордонних справ України:

- під час та після створення історико-археологічного музею на Поштовій площі організувати інформаційну кампанію з метою його популяризації в Україні та просування в європейському культурному і туристичному просторі;

- з метою розповсюдження у закордонних представництвах України підготувати матеріали про віднайдену історичну пам'ятку часів хрещення Русі.

О. Литвиненко
відділ гуманітарної безпеки
Національний інститут стратегічних досліджень
лютий 2018 р.